

РОЛЬ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ціннісні орієнтації відіграють визначальну роль у процесі особистісно-професійного становлення майбутніх психологів, зокрема тих, які працюватимуть у закладах дошкільної освіти. Ці орієнтації визначають мотиви, цілі, поведінку і ставлення до професійної діяльності, впливаючи на формування професійної ідентичності та загальний розвиток особистості.

Проблему цінностей у вітчизняній психології досліджували І. Бех, Н. Бондар, М. Боришевський, Б. Братусь, Ф. Василюк, С. Гончарук, І. Зязюн, Г. Костюк, В. Кремень, О. Легун, В. Лісовський, С. Максименко, В. Марчук, В. Моргун, Т. Піроженко, В. Семиченко та ін. У зарубіжній психології цю проблему студіювали М. Мід, С. Морісс, К. Клакхон, Г. Олпорт, М. Рокіч, М. Смітт, У. Томас, С. Фелдман, В. Франкл, Е. Фромм, Ш. Шварц та ін.

У вітчизняній психології не існує єдиного визначення поняття «ціннісні орієнтації». Дослідники ціннісні орієнтації розуміють як відносно стійке, соціально зумовлене ставлення людини до певного набору матеріальних і духовних благ та ідеалів, які виступають як цілі або засоби для задоволення потреб особистості. Часто під ціннісними орієнтаціями мають на увазі соціально детерміновану спрямованість особистості на певні цілі й засоби діяльності, зафіксовану в її психіці. Вони відображають ставлення людини до соціальної реальності й визначають мотивацію її поведінки [2, с. 12].

Ціннісні орієнтації є внутрішніми переконаннями та ідеалами, які визначають, що людина вважає важливим і значущим у житті. Вони впливають на прийняття рішень, вибір професії, а також на підхід до виконання професійних обов'язків. Для майбутніх психологів, які працюватимуть з дітьми дошкільного віку, такі орієнтації особливо важливі, оскільки вони сприяють формуванню етичних норм, професійної відповідальності та емпатії – визначальних компонентів психологічної діяльності.

Узагальнюючи різні підходи до поняття «цінності», О. Легун виділяє такі складники:

1. усвідомленість цінностей: цінності виступають як нормативна форма життєвих орієнтацій, мають суспільну значущість і є регуляторами людської діяльності у вигляді оцінок і стереотипів, які допомагають людині мислити й діяти в умовах соціально-економічних змін;

2. реалізація цінностей у людському житті у різних формах, зокрема, як матеріальні або ідеальні (духовні) цінності;

3. протилежність цінностей і їх взаємозв'язок, що відображають ідеал у поєднанні з реальністю;

4. вклучення цінностей в оцінку та смислотворчу діяльність людини [3].

На думку І. Беґа, поняття особистісних цінностей пов'язане із засвоєнням суспільних цінностей конкретними індивідами, що надає їм значущість у контексті особистісного сенсу певних об'єктів, подій або явищ. Особистісні цінності є внутрішнім ядром особистості. У своїй розвиненій формі особистісна цінність має перетворитися на самоцінність, тобто предмет цінності не повинен бути зведений лише до засобу або користі [1, с. 16–18].

Функціонування ціннісних орієнтацій базується на ціннісному підході. Це означає, що всі явища навколишньої дійсності, включаючи вчинки інших людей, сприймаються як цінності, оцінюювані з погляду їх здатності задовольняти потреби й інтереси людини. Оскільки інтереси й потреби в кожній людині різні, вони формують індивідуальні системи цінностей, структуровані в певну ієрархію. За рівнем сформованості цієї ієрархічної структури можна оцінити ступінь особистісної зрілості [2, с. 12].

Ціннісні орієнтації є важливим складником структури особистості, що передбачає мотиваційний, когнітивний, емоційний та оцінний компоненти. Вони мають гнучкий характер, обираються вільно, тому повністю враховують індивідуальні інтереси й потреби людини, а також забезпечують зв'язок між особистістю та суспільством, інститутами соціалізації, культурою та цінностями. Ціннісні орієнтації – це елементи внутрішньої структури особистості, які формуються й закріплюються у результаті життєвого досвіду індивіда в процесах соціальної адаптації та соціалізації. Вони допомагають відокремити значуще для особистості від несуттєвого через прийняття чи відхилення певних цінностей. Цінності, зі свого боку, усвідомлюються як основа для сенсу і мети життя, а також визначають засоби їх досягнення [3].

Усю різноманітність цінностей, що стосуються професії педагога, можна поділити на дві основні групи: до першої належать ті, недостатня вираженість яких суттєво впливає на здатність учителя успішно виконувати свої професійні обов'язки. Вони необхідні для досягнення високого рівня професіоналізму педагога, серед них: пізнавальна активність, сильна воля, творчість, відповідальність, освіченість, чесність, чуйність, терпимість, а також визнання людини як цінності; до другої групи належать ті цінності, вираженість яких бажана для вчителя. Вони проявляються в індивідуальному стилі роботи. Це – життєва мудрість, охайність; ефективність у справах, працьовитість, продуктивність; виконавча дисципліна; цінування краси та гармонії в природі, людині, мистецтві; широта поглядів, вихованість, самоконтроль; сміливість у відстоюванні своїх поглядів і можливість спілкування з людьми [2, с. 41–42].

Процес навчання у закладах вищої освіти спрямований не лише на передачу знань, але й на формування ціннісних орієнтацій, які визначатимуть професійну поведінку майбутніх фахівців. Викладачі, навчальні програми, практика та інші освітні компоненти відіграють важливу роль у цьому процесі. У здобувачів освіти формується уявлення про те, що означає бути психологом, якими мають бути їхні професійні цінності, етичні норми та принципи роботи.

Ціннісні орієнтації визначають, як психолог буде працювати з дітьми, їхніми батьками та колегами. Вони допомагають майбутнім фахівцям формувати чіткі професійні межі, підтримувати етичні стандарти, працювати над власним професійним розвитком і забезпечувати ефективну психологічну підтримку для дітей. Зокрема, цінності гуманізму, співчуття, поваги до особистості дитини та відповідальності за її психічний розвиток є основоположними для психологів у закладах дошкільної освіти.

Аналіз психолого-педагогічної літератури уможливив виокремити основні цінності психолога закладу дошкільної освіти:

1. *Гуманізм і повага до особистості дитини.* Гуманістичний підхід передбачає визнання унікальності кожної дитини, повагу до її прав і свобод, а також створення безпечного та підтримувального середовища для її розвитку.

2. *Емпатія та чуйність.* Здатність розуміти та відчувати емоційний стан дітей, виявляти чуйність і підтримку є важливими складовими успішної роботи психолога. Це допомагає встановлювати довірливі стосунки з дітьми та ефективно долати психологічні проблеми.

3. *Професійна етика та відповідальність.* Психолог має дотримуватися етичних норм, конфіденційності, професійної відповідальності за свої дії та рішення. Це включає постійне самовдосконалення та навчання з метою підвищення професійної компетентності.

4. *Партнерство та співпраця.* Психологу важливо вміти налагоджувати ефективну співпрацю з вихователями, адміністрацією закладу, а також з батьками. Спільні зусилля забезпечують гармонійний розвиток дитини та своєчасне розв'язання будь-яких проблем.

5. *Креативність та гнучкість.* У роботі з дітьми, які потребують індивідуального підходу, креативність і здатність адаптувати методи до конкретної ситуації є важливими для досягнення успішних результатів.

Процес становлення психолога вимагає постійної рефлексії та саморозвитку. Важливо, щоб майбутні фахівці регулярно

оцінювали свої ціннісні орієнтації, аналізували їх відповідність професійним вимогам і активно працювали над власним зростанням. Це сприяє не лише професійному успіху, але й особистісній задоволеності, збереженню психічного здоров'я та побудові гармонійних стосунків у робочому середовищі.

Варто зауважити, що ціннісні орієнтації впливають на всі аспекти роботи психолога в закладі дошкільної освіти – від методів психологічної діагностики та корекційної роботи до організації освітнього процесу і взаємодії з колегами. Вони визначають стратегію поведінки в складних ситуаціях, формують професійні стандарти та підходи до розв'язання етичних дилем. Ціннісні орієнтації також сприяють розвитку професійної ідентичності, допомагають підтримувати високий рівень мотивації, забезпечують якість роботи психолога.

Отже, ціннісні орієнтації є фундаментальним складником системи особистісно-професійного становлення майбутніх психологів закладів дошкільної освіти. Вони впливають на мотивацію, етичні рішення та якість професійної діяльності. Формування правильних ціннісних орієнтацій під час навчання забезпечує готовність майбутніх психологів до виконання їхніх професійних обов'язків на високому рівні, що, зі свого боку, сприяє створенню сприятливого психологічного клімату в закладах дошкільної освіти та всебічному розвитку дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Вибрані наукові праці : в 2 т. Чернівці : Букрек, 2015. Виховання особистості. Т. 1. 840 с.
2. Долинська Л.В, Максимчук Н.П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя : навчальний посібник для студентів ВНЗ. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2008. 124 с.
3. Легун О.М. (2010). Роль цінностей і ціннісних орієнтацій у розвитку особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПНУ / за ред. С.Д. Максименка. Київ. 2010. Т. XII, ч. 4. С. 241–248.